

EEN RUSSISCH ANARCHIST SCHRIJFT EEN ZWARTE BLADZIJDE GENTSE GESCHIEDENIS (1)

Toen Pierre Joseph Proudhon (1809-1865) in 1840 zijn eerste revolutionair geschrift "Wat is eigendom", met daarin de bekende uitspraak "eigendom is diefstal", publiceerde, had het begrip anarchisme (2) nog niet de weerklank die het later zou krijgen.

De neiging tot anarchisme heeft in feite door de eeuwen heen steeds bestaan. Pas vanaf de 19de eeuw nam het de vorm aan van een filosofisch-politiek stelsel.

Vormden oorspronkelijk de anarchisten en de communisten één groep, dan kwam het op het communistisch congres van Den Haag in 1872 tot een breuk tussen deze twee strekkingen.

Wordt Bakoenin (1814-1876) zowat beschouwd als de grondlegger van de anarchistische partij dan mogen tot de bekendste aanhangers namen gerekend worden als : Elisée Reclus, Sébastien Faure, Louis Michel, Benjamin R. Trucker, Carlo Malato, Guardia, Malatesta en Francisco Ferrer. Naar deze laatste - een pedagoog, geb. 1859, overl. 1909 - werd te Gent een laan genoemd.

In West-Europa kreeg het anarchisme op het einde van de 19de eeuw een extremistisch karakter door toedoen van verbannen Russische nihilisten.

Voorals Frankrijk en Spanje werden in het begin van de negentiger jaren van de vorige eeuw geconfronteerd met de opkomst van de anarchistische beweging. Een aantal landen, meer bepaald de grote westerse mogendheden, reageerden op de nieuwe situatie door twee soorten maatregelen te nemen. Enerzijds werd een reeks nieuwe wetten aangenomen om de agitatoren strenger te bestraffen. Anderzijds verhoogde men de politie-effectieven en werden er speciale brigades opgericht. België hield het vooral bij de eerste soort maatregelen. Zo werd besloten, ter voorkoming van bomaanslagen, de gevangenisstraffen voor allerlei onruststokers te verzwaren en de illegale fabricage van springstoffen strenger te bestraffen. Na de anarchistische aanslagen in Frankrijk en Spanje werd bovendien het toezicht op de vreemdelingen verscherpt. De aanslagen in 1894 te Parijs leidden er in België toe dat een veertigtal rijkswachters in burger werden aangewezen om toezicht te houden op anarchisten.

Al deze maatregelen konden echter de aanslagen, door anarchisten gepleegd, niet doen ophouden. In Frankrijk b.v.b. werden verschillende politieagenten het slachtoffer van deze drieste groepering. Een Brusselse agent werd in 1897 ernstig gewond door de kogels van een anarchist-valsmunter. Bij vergissing werd zeven jaar later een militair het slachtoffer van een bomaanslag die in feite bedoeld was voor de chef van de veiligheidsbrigade van Luik (3).

Maar het waren vooral staatshoofden en politieke leiders die het mikpunt werden van aanslagen. Denk daarbij aan de moorden op de Franse president

Commissaire DESMET
Les deux victimes tuées par l'anarchiste Seiliger, le 15 Février 1909.

L'agent GHYSSELS

Editeur Ch. DEBAUMANN, rue de la Reine, 17, Bruxelles.

MM. DE SMET, Commissaire et l'Agent de Police GHYSSELS
assassinés à Gand le 16 Février 1909.

Héliotypie De Graeve, Gand

Sadi Carnot in 1894, op Elisabeth van Oostenrijk in 1898, op koning Umberto I van Italië in 1900 en op de Amerikaanse president Mac Kinley in 1901, die allen het werk waren van anarchisten.

Ten slotte vermelden we nog de mislukte aanslag op onze koning Leopold II door de anarchist Rubino in november 1902.

Dit alles is slechts een greep uit een hele reeks aanslagen die door anarchisten gepleegd werden op het Europees continent tijdens het laatste decenium van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw.

Slechts bij toeval en door een samenloop van omstandigheden geraakte ook Gent betrokken bij één van de aanslagen van de anarchisten.

Een anarchist met veel (valse) namen

De hoofdrolspeler van dit verhaal voorstellen is geen eenvoudige zaak. Van historici wordt verwacht dat ze de feiten zo objectief mogelijk benaderen en gissingen liefst zoveel mogelijk buiten beschouwing laten. Maar wat, wanneer blijkt dat zelfs een eigentijds gerechtelijk onderzoek nooit met zekerheid de ware identiteit van de persoon in kwestie heeft kunnen vaststellen? Schiet dus niet op de pianist wanneer hij het in deze bijdrage over de dader van de dubbele moord te Gent in 1909 heeft en terzake af en toe eens het voorwaardelijke "zou" gebruikt.

Abraham Hartenstein "zou" in 1887 te Odessa (Rusland) geboren zijn uit Isaak en Thérèse Grunberg (ook soms Grimber genoemd). Zijn ene broer, David, werkte te Parijs in een bedrijf van elektrische apparatuur en de andere, Jozef, was in dienst van een juwelier ergens in Amerika.

Op zijn zeventiende zou Hartenstein reeds toegetreden zijn tot de anarchistische beweging. Als reden voor zijn vertrek uit Rusland gaf hij op dat hij verbannen werd omdat hij "zijn lief opgehangen had". Achteraf bleek deze bewering, net zoals vele andere trouwens, niet te kloppen. Hij had gewoonweg zijn land verlaten om in het buitenland zijn studies verder te zetten. Niet zo verwonderlijk trouwens want in die periode keerden heel wat van zijn landgenoten hun land de rug toe.

Reeds twee jaar na zijn vertrek uit Rusland, werd hij, in 1906, te Buenos Aires gearresteerd, als kopman van de "Bandera Roja", een anarchistische groep, en op een schip naar Europa gezet. Via Madrid, waar hij op 8 augustus 1907 werd aangehouden om vervolgens in de nabijheid van Perpignan over de grens te worden gezet, belandde hij in Parijs. Daar werd hij op 28 oktober 1907 tot drie maand gevangenisstraf veroordeeld omdat hij, naar zijn eigen verklaring, op een trein werd aangetroffen zonder spoorkaartje en identiteitspapieren.

In Frankrijk had hij zich de naam Michel Schernov aangemeten. Later bleek de naam "geleend" te zijn van een Rus die in New York leefde.

Na nog maar eens over de grens te zijn gezet koos hij Brussel als verblijfplaats uit, waar hij in de Kleine Museumstraat nr. 6 ging wonen. Daar nam hij de naam Wladimir Seiliger of Seliger aan, naam die hij nog maar eens ontleend had,

dit keer van een te Parijs verblijvende Russische student geneeskunde. Toen hij zich, na zijn vlucht uit Brussel, te Gent ging aanmelden bij de politie van de 4de wijk, stelde hij zich voor als Chucharof. Tijdens de overval te Brussel, waarover we het later nog zullen hebben, noemde hij zichzelf Jozef Dubois en bij nog een andere gelegenheid bleek hij plots Alexander Socolowski te noemen.

Ook met het geboortjaar van Hartenstein kan men zowat alle kanten uit. Toen men inlichtingen inwon bij de Belgische Consul te Odessa kreeg men als geboortjaar 1887 opgegeven. Tijdens het Assisenproces te Gent (in 1909) beweerde hij echter vierentwintig jaar oud te zijn, dus geboren in 1885. Maar dat was dan weer het geboortjaar van Seiliger, de Russische student te Parijs.

Met zo een reeks namen kan men zich heel goed voorstellen dat ook het Gentse gerecht er gewoonweg niet meer wijs uit raakte. Ondanks het feit dat hij tijdens het proces meermaals als Seiliger werd aangeduid werd hij ten slotte veroordeeld onder de naam Hartenstein. Later, in de gevangenis, ondertekende hijzelf steevast met de naam Seiliger.

De bom te Sint-Joost-ten-Node

In de voormiddag van 3 februari 1909 begaf Hartenstein zich samen met een zekere "Michel X" naar het bureau en de magazijnen van de pelshandelaar Bernard De Mayer aan het De Brouckèreplein te Brussel. Van de tweede genoemde werd later nooit enig spoor teruggevonden (4).

Bij navraag bleek De Mayer niet aanwezig te zijn zodat ze onverricht ter zake moesten terugkeren. Diezelfde avond, tussen acht en negen uur, boden ze zich aan bij het huis van de pelshandelaar, gelegen op de Square Marie-Louise (Square Marguerite volgens de Gazette van Gent). Daar hadden ze blijkbaar meer succes want het was De Mayer zelf die hen binnenliet. Over de reden van hun bezoek lieten ze niet al te lang twijfel bestaan want Hartenstein, die zich als Jozef Dubois had voorgesteld, eiste van De Mayer 3000 fr. Indien hij niet op hun eisen inging zouden ze zijn huis in de lucht laten vliegen. Dat ze het met hun bedreigingen meenden bleek uit het feit dat "Michel X" een in krantenpapier gewikkeld pak, dat hij tot dan toe onder de arm hield, op tafel plaatste. Naar ze zelf zegden stak daarin een zelfgemaakte, uiterst gevaarlijke bom die tot op een afstand van 200 meter een mens kon doden, een bewering die achteraf nog bleek waar te zijn ook.

De echtgenote van De Mayer, die vanuit een andere kamer het gesprek had kunnen meevolgen, poogde nog door een list de overvallers op de vlucht te drijven. Ze had namelijk via de achterdeur het huis verlaten en was aan haar eigen voordeur gaan aanbellen. Het trukje maakte blijkbaar geen indruk op beide mannen die gewoon doorgingen met hun afpersing. Daarop poogde mevrouw De Mayer nog de politie te verwittigen maar in het nabijgelegen politiebureau kon ze niemand aantreffen.

Daar De Mayer op dat ogenblik onvoldoende geld in huis had stelde hij voor dat beiden 's anderendaags een check van 3000 fr. konden komen afhalen. Na eerst nog De Mayer bedreigd te hebben dat, wanneer hij de politie zou waarschuwen, hij door een anarchistische groep zou vermoord worden, verlieten Hartenstein en Michel X het huis. Zoals afgesproken werd 's anderendaags de check van 3000 fr. opgehaald. Ondanks alle bedreigingen oordeelde de pelshandelaar het toch wenselijk de politie te waarschuwen die op haar beurt groot alarm sloeg.

Nog diezelfde dag ontdeed Hartenstein zich van de bom en dropte deze in de voortuin van een in aanbouw zijnd huis, in de Kruisboogschutterslaan nr. 22 te Sint-Joost-ten-Node. Daar werd het tuig nog diezelfde ochtend ontdekt door een loodgieter die het, zich van geen kwaad bewust, eerst nog te lijf was gegaan met een steekijzer. Nadat hij het deksel had kunnen afnemen kwam hij vlug tot het besef dat het hier om een bom ging.

Hartenstein wachtte niet lang om de check te innen en kocht van het geld in de wapenwinkel van Louis Christoph een Browning FN 9 mm. voor de som van 45 fr. en kogels voor 5 fr. Datzelfde wapen, dat hij van die dag af steeds op zich droeg, zou hij enkele dagen later te Gent gebruiken.

Vrij snel na de feiten werd de link gelegd tussen de overval, de bom en Hartenstein alias Seiliger, want enkele dagen later reeds verscheen zijn foto en signalement in La Dernière Heure. De Gazette van Gent drukte daarentegen in haar editie van 15 februari 1909 volgend bericht af :

"De Bom

Het onderzoek over de bom der Kolvenierslaan, wordt ieverig voortgezet. Het parket heeft overal het signalement rondgestuurd, met het portret erbij, van een genaamden Wladimir Seiliger, Russisch student, geboren te Tiraspol den 10 februari 1885, en die te Brussel gewoond heeft in de Kleine Museumstraat. Seiliger verschool zich onder verschillende namen, zoals : Schernow Miguel, Hartenstein David en Sokoloff. Hij is beticht van geldafpersing met geweld en van doodsbedreigingen.

De kerel woonde sinds drie maanden op eene kamer in de Kleine Museumstraat. Dikwijls ontving hij bezoek van landgenoten. Vrijdag heeft het parket in deze kamer eene huiszoeking gedaan, en er alles ontdekt wat kan doen besluiten dat Seiliger de maker is van de bom.

Alles lag in de kamer overhoop, hetgeen doet veronderstellen dat de student in allerhaast vertrokken is. Men vond er blik, lood, zink, zwart poeder, cloraat van potassium, sulfer en nog andere scheikundige stoffen, alsook nog fleschjes, juist zoals deze die in de bom der Kolvenierslaan staken. Op de vensterbanken vond men revolverkogels, anarchistische boeken in het Duitsch, Engels en Fransch, en verder nog verscheidene boeken, handelend over scheikunde en in het bijzonder over het vervaardigen van bommen. Al deze voorwerpen werden aangeslagen en naar het justiciepaleis gedragen."

De Brusselse bodem was dus duidelijk te heet geworden onder Hartensteins voeten.

De dubbele moord te Gent

Op zaterdag 6 februari 1909, met de trein van 7.30u., verlaat Hartenstein Brussel met Gent als bestemming. Bij zijn aankomst schaft hij zich in het station een exemplaar van de "Journal de Gand" aan. Tussen de aankondigingen in de krant vindt hij de advertentie "une belle chambre garnie à louer - Langeviolettenstraat 6".

Het eerste adres dat Hartenstein bezoekt is echter de Sint-Margrietstraat nr. 13. Op dit adres zijn de ouders van Henri Lecot woonachtig.

Hier moet gezegd worden dat het niet Hartensteins eerste bezoek aan Gent is. Vroeger had hij reeds enkele dagen te Gent verbleven op zoek naar een drukkerij om er een, door hemzelf geschreven, anarchistisch pamflet te drukken.

In oktober 1908 woonde hij zelfs een poosje bij de familie Lecot. In die periode trok de toen 22-jarige zoon Henri Lecot naar het hof De Snoeck te Vurste om er een kippenkwekerij op te richten. Een aantal andere anarchisten uit het Gentse gingen hem daar vervoegen.

Tijdens zijn verblijf in de Sint-Margrietstraat maakte Hartenstein ook kennis met Theofiel Heyman en diens zoon Maurits. Vader Heyman was verzekeringsagent en woonde in de Abeelstraat nr. 43. Zoon Maurits stond ingeschreven als "publicist" en was woonachtig Sint-Jansdreef nr. 18. Hartenstein had deze laatste vier maanden eerder te Parijs leren kennen. Maurits Heyman die nog in een drukkerij aan de Lousbergslaan had gewerkt, bezorgde aan Hartenstein het nodige materiaal en lettertypes om een brochure met als titel "Aux camerades militants" te drukken. Het drukken zelf gebeurde in de drukkerij van Jos Reyniers in de Sleepstraat. Hartenstein trok er telkens in de vroege ochtend naartoe en deed er al het werk zelf. In totaal werden er 500 exemplaren van deze brochure gedrukt.

Ook deze keer hoopt Hartenstein een onderdak te vinden in de Sint-Margrietstraat. Hij vangt er echter bot. Ook bij Marie Modde in de Veerdamstraat, het tweede adres dat hij aandoet, blijkt er voor hem geen plaats meer vrij te zijn. Ten slotte gaat hij naar de Langeviolettenstraat nr. 6 en stelt er zich voor als de Russische student Chucharoff, een naam die hij ontleend had van een in New York wonende vriend van hem en waarmee hij nog steeds contact heeft. Als reden voor zijn verblijf te Gent geeft hij op dat hij aan de Gentse Universiteit komt studeren.

Blijkbaar boezemt hij voldoende vertrouwen in want hij wordt door de eigenaar als huurder aanvaard. Voor een maanduur van 15 fr. (andere bronnen spreken van 25 fr.) krijgt hij de beschikking over een klein kamertje, gelegen op de tweede verdieping met een venster uitgevend op een binnenkoer. Het kamertje maakt deel uit van een tweewoonst met aan de ene kant de apotheek van Hector Van Houtte-Boelaert en aan de andere kant de kruidenierswinkel uitgebaat door de echtgenoten Victor Boelaert-Marie Van Houtte, respectievelijk de schoonbroer en zuster van de apotheker. Beide woningen staan met

elkaar in verbinding via tussendeuren.

Voor het zelfde bedrag mag Hartenstein bovendien iedere zondag aanzitten bij de eigenaar om er het middagmaal te gebruiken. Prompt betaalt hij een maand huur vooruit.

De eerste dagen van zijn verblijf blijft Hartenstein op zijn kamertje rondhangen, enkel gestoord door de vraag aan de meid van de apotheker - Belina De Potter - om voor hem ergens in de buurt een pak Brusselse kranten te kopen. Later zullen het net die kranten zijn die hem de das zullen omdoen.

In de voormiddag van zondag 7 februari meldt hij zich aan, stipt zoals voorgeschreven, op het politiebureau van de 4de wijk, toen nog gevestigd aan de Koepoortkaai, waarna hij bij de Boelaerts aanzit voor het middagmaal.

Hartensteins eerste werk bestaat er in plannen te maken voor een nieuwe bom. Daartoe legt hij een "boodschappenlijstje" aan. Later zou hij verklaren dat hij die nieuwe bom maakte in opdracht van zijn Gentse kameraden maar dat hij de bestemming ervan niet kende.

Reeds op maandag 8 februari gaat hij op zoek naar de nodige "ingrediënten" voor de bom. De winkel van Ernest Hoefman - Clemence Van Boxstaele in de Langeviolettenstraat nr. 110 is zijn eerste bestemming. Aan de vrouw, die hem te woord staat, vraagt hij of haar man voor hem een ijzeren kistje kan smeden. Om één of andere reden wimpelt de vrouw het verzoek van de uitsluitend Franssprekende vreemdeling af. Wat verder op, in de Sint-Lievensstraat, stapt hij dan de winkel binnen van blikslager en smid Van Caeneghem alwaar hij aan deze een ruwe schets van het kistje overhandigt. Het kistje, beweert hij, moet dienst doen als "reservoir" maar is in werkelijkheid bestemd om als omhulsel te dienen voor de nieuwe bom. Ten slotte bezoekt hij nog de ijzerwarenwinkel van Alfred Van Houtte - Valentine Duyck - Langeviolettenstraat nr. 5, die gelegen is recht tegenover zijn logement. Volgens een achteraf afgelegde verklaring van Valentine Duyck zou Hartenstein er slechts een theepotje gekocht hebben, verklaring waaraan men wel zou gaan twijfelen. Later schreef politieagent Tijtgat in zijn rapport dat hij ervan overtuigd was dat Hartenstein er een nijptang en ijzerdraad had gekocht en dat de vrouw handelde uit schrik voor represailles. Nadien keerde Hartenstein er in ieder geval nog eens terug om er spijkers te kopen.

In de week volgend op zijn aankomst te Gent blijft de Rus een paar dagen afwezig.

Als bij toeval, het was inmiddels zondag 14 februari geworden, vindt één van de leden van het gezin Van Houtte of Boelaert tussen het pak kranten die Hartenstein had laten halen, het exemplaar van "La Dernière Heure" met daarin een artikel waarin het verband wordt gelegd tussen de overval te Brussel en de gast van het gezin. Bij het artikel prijkt de foto van Hartenstein. Het hoeft geen betoog dat deze ontdekking het gezin in rep en roer brengt. Toch wordt eerst nog besloten zelf op onderzoek uit te gaan. Van de afwezigheid van de huurder wordt gebruik gemaakt om het kamertje te onderzoeken. Daarbij wordt een pak

notities ontdekt met geheimzinnige berekeningen die bestemd zijn voor de aanmaak van de bom. Besloten wordt dan maar de politie erbij te halen, maar onbegrijpelijkerwijze wacht men daarmee nog ruim vierentwintig uur.

Op maandag 15 februari, omstreeks 18 uur, gaat Victor Boelaert uiteindelijk toch zijn verhaal doen op het bureau van de 4de wijk. Hij treft er politie-commissaris Florent De Smet aan die onmiddellijk het parket opbelt en zo de toelating krijgt om Hartenstein op te halen. Drie man worden aangeduid om De Smet in burgerkledij en ongewapend naar de Langeviolettenstraat te vergezellen, nl. bijzonder agent Arthur Priem en de agenten 1ste klas Jozef Gyssels en Gustaaf Tjigtgat. Onderweg verlaat Victor Boelaert het groepje om in cafe "Univers" een pint te gaan drinken om de schrik door te spoelen en zijn verhaal wereldkundig te maken.

Bij de kruidenierswinkel aangekomen laten de vier politiemannen zich de weg naar het bewuste kamertje aanwijzen door Ivan, de 16-jarige zoon van Boelaert. Zo stil als mogelijk lopen ze de trap op. Na eerst te hebben aangeklopt duwt Florent De Smet bijna onmiddellijk de deur open. In de kamer zien ze Hartenstein aan een tafeltje, waarop een brandende petroleumlamp staat, zitten. De Rus is druk bezig notities te maken. Mogelijks had hij het gestommel op de trap gehoord want hij blijft rustig zitten. Terwijl zijn rechterhand in zijn binnenzak schuift, draait hij het hoofd in de richting van de vier binnengekomen mannen.

Hetgeen zich daarna afspeelt volgen we verder aan de hand van het verslag in de Gazette van Gent (dd. 18 februari 1909) :

"De bijzondere agent Priem, ooggetuige van het drama, verhaalt het verloop der aanhouding en misdaad als volgt :

De heer commissaris klopte aan de deur en duwde die daarna aanstonds open, om op dergelijke wijze de vermoedens van den kerel niet op te wekken.

- Ik ben de policiecommissaris, zegde de heer De Smet, toen hij binnentrad. Ik zou willen weten hoe gij heet.

- Soucaloff, was het antwoord.

- Dit beweert gij, maar het schijnt dat het niet waar is.

Soucaloff, die aan de tafel zat te schrijven, met twee open cahiers aan zijne zijde, schrikte op en bekeek den policie-man strak, die er aan toevoegde :

- Zijt gij ter hoogeschool ingeschreven?

- Neen nog niet, luidde het antwoord.

- Wat schrijft gij daar?... Dit zeggend naderde de heer De Smet den jongman en zag op de schrijfboeken een hele reeks cijfers, formules.

De zoogezegde Soucaloff gaf voor dat hij bezig was zijne rekeningen te maken.

- Gij wordt verzocht ons naar het policiebureel te volgen, zegde de heer commissaris. Deze woorden waren het teeken tot den tegenstand. Oogenblikkelijk trok de schurk zijn wapen, wierp de lamp om en..."

Enkele seconden wordt het stil in het pikdonkere kamertje waarin de vier

politie mannen als het ware opeengepakt staan omheen de zittende Hartenstein. Plots weerklinken zes of zeven schoten, gevolgd door een gevecht in de volstreckte duisternis waarbij meubelen worden omvergegooid en stukgetrapt. Enkele ruiten vallen aan diggelen.

Boven het tumult uit weerklinkt de stem van Jozef Gyssels die roept : "Och Here, ik ben doodgeschoten". Zijn weg zoekend door de duisternis strompelt hij het kamertje uit en valt bewusteloos op de overloop neer.

In het kamertje probeert Arthur Priem ondertussen Hartenstein het wapen af te nemen maar weer gaat een schot af. Door de flits van de losbranding kan Priem het wapen localiseren en met een forse slag uit Hartensteins hand slaan. Na een fikse duik kan de agent de op de grond gevallen Browning bemachtigen en veilig stellen. Op dat ogenblik roept Florent De Smet : "M'hen hem, haal licht". In een andere kamer vindt Priem een petroleumlamp en steekt deze met bevende hand aan. Terug in het kamertje van Hartenstein ziet hij zijn collega en de commissaris op de grond liggen met onder hen de Rus. Pas nadat Hartenstein de handboeien zijn omgedaan beseft Florent De Smet dat ook hij in de buik getroffen is. Priem en Tijtgat (5) brengen Hartenstein weg doch bij deze laatste blijkt de weerstand nog niet volledig gebroken te zijn. Plots duikt Hartenstein met het hoofd omlaag de trap af en tuimelt zo tot op de overloop van de eerste verdieping, rent daarna de trap af naar het gelijkvloers en kiest de richting van de kruidenierswinkel van Boelaert. Daar loopt hij recht in de armen van Victor Boelaert en een zekere H. Vander Veken uit de Belgradostraat 63. Beiden kunnen de Rus vasthouden tot er andere hulp opdaagt.

✠

Men verzoekt ons het afsterven af te kondigen van den heer

Florentinus DE SMET

Kommissaris van politie van de
4^e wijk.

Geboren te Oostakker den 26 Januari 1860 en overleden te Gent, voorzien van de rechten der H. Kerk, den 16 Februari 1909, ten gevolge der kwetsuren bekomen in de uitoefening van zijnen dienst.

De absouten zullen heden Vrijdag, 19 Februari, om 3 uren (des namiddags, in de kapel van het hospitaal (Bijloke) plaats hebben.

Vergadering Bijlokekaai om 2 1/2 ure.

De vrienden en kennissen der familie welke bij vergetelheid geene uitnodiging zouden ontvangen hebben worden verzocht het tegenwoordig bericht als dusdanig te aanschouwen.

Met heel wat moeite kan Jozef Gyssels langsheen de smalle trap door zijn collegas Priem en Tjigtat naar beneden gedragen worden waar blijkt dat hij door niet minder dan zeven kogels getroffen is. Florent De Smet kan nog op eigen kracht de trap afkomen en laat zich in een zetel neervallen. Een kogel was in zijn buik binnengedrongen, enkele centimeters onder de maag. Het is apotheker Van Houtte die de eerste hulp toedient waarna beide slachtoffers overgebracht worden naar het Bijloke Ziekenhuis. Met behulp van een aantal omstaanders (6) kunnen Priem en Tjigtat Hartenstein overbrengen naar het politiebureau.

Enkele uren later, meer bepaald op 16 februari om één uur in de nacht, overlijdt Jozef Gyssels. Diezelfde nacht om 2.15u. bezwijkt ook Florent De Smet aan de gevolgen van de opgelopen verwondingen.

Het onderzoek en het Assisenproces

Onmiddellijk na de feiten werden overal in de stad huiszoekingen gedaan bij van anarchistische sympathieën verdachte personen. De meeste van hen kwamen samen in het "Maison du Peuple" te Brussel. Een aantal onder hen waren in 1908 naar de kippenkwekerij te Vurste getrokken. Zo was er een zekere Achiël Comhaire in wiens huis grote foto's hingen van anarchistische en communistische leiders en die ook een uitvoerige bibliotheek bezat met anarchistische geschriften. Eigenaardig genoeg was zijn woning verder slechts bemeubeld met drie bedden en drie broeikassen. Comhaire had reeds over een groot deel van de aardbol rondgezworven en daarbij een aantal bekende communistische leiders ontmoet, waaronder Lenin "himself".

Een andere figuur was de 34 jarige Edmond De Waegenaere uit Bassevelde, handelaar en barbier van beroep en verloofd met Gabrielle Lecot. De Waegenaere werd in het huis van Lecot te Gent aangehouden en ondervraagd. Bij een huiszoeking in zijn woning te Bassevelde ontdekte men een aantal kranten met daarin het relaas van de dubbele moord in de Langeviolettenstraat en een prentkaart met de foto's van Hartenstein, De Smet en Gyssels.

Toen Henri Lecot de dag na de dubbele moord een bezoek wou brengen aan Hartenstein, wiens aanhouding hem nog niet bekend was, werd hij prompt aangehouden. Bij zich droeg hij een lege valies die mogelijks moest dienen om er de bom "op bestelling" in te stoppen. Kort na zijn aanhouding werd hij bij gebrek aan bewijzen terug vrijgelaten.

Ook het kamertje in de Langeviolettenstraat werd grondig nagekeken en men ontdekte er onder andere een groot aantal anarchistische geschriften (ook Spaanse), het klad van een door Hartenstein geschreven anarchistisch gedicht in het Russisch, 30 exemplaren van de door hem gedrukte brochure en een "Petit Larousse Illustré".

Uit het onderzoek bleek ook dat er te Gent veelvuldige contacten onderhouden werden tussen Vlaamse en Russische anarchisten. Meestal gingen hun vergaderingen door in de Bibliothèque Russe bij de handelaar in verfwaren

Lucien Ponce in de Vrouwenstraat 38. Een aantal Russen woonden daar trouwens in de buurt.

Andere verzamelpunten waren bij Boris Fonks op de Coupure 57 en in een andere Bibliothèque Russe op de Kunstlaan nr. 6. Op dit laatste adres woonden de student en schilder Lubianski, Arsène Nikolinko en Kollikowski die daar een onderkomen hadden gevonden na hun vlucht uit Londen na een bom-aanslag aldaar.

Ook werd de aan het Brussels Conservatorium studerende Russische Anna Meitousse ondervraagd toen men ontdekte dat ze de vriendin was geweest van Hartenstein en dat mogelijks nog was.

Bijzondere aandacht werd bij het onderzoek besteed aan loodgieters en drogisten en dit om te achterhalen waar Hartenstein het materiaal haalde voor het aanmaken van bommen.

Na Hartensteins vlucht uit Brussel had men daar ook al niet stil gezeten : men dacht daar dat hij naar Luik vertrokken was. Zijn minnares werd nauwlettend in het oog gehouden. De dag na zijn vertrek ontving ze een door hem geschreven brief die verstuurd was vanuit Parijs maar die in werkelijkheid door een vriend was meegenomen en in de Franse hoofdstad gepost was. In die brief kondigde Hartenstein zijn terugkomst naar Brussel aan. Om die reden had het Brussels parket aan alle politiecommissarissen een foto van de Rus toegezonden en was er reeds voor 16 februari een briefing gepland, die na het bericht van Hartensteins aanhouding te Gent overbodig was geworden en afgelast werd.

Hartenstein werd na zijn aanhouding opgesloten in cel 167 van de Gentse Rijksgevangenis waar hij enkel om "Le Petit Larousse Illustré" vroeg om de tijd te doden. Daar hij geen Nederlands sprak vroeg hij de Franstalige procedure aan. Het Assisenproces werd gepland voor 13 mei 1909 maar werd op vraag van de verdediging naar een latere datum verschoven. Uiteindelijk zou het proces plaatsvinden van 16 tot 19 juni 1909 onder het voorzitterschap van Henri Dumortier, Raadsheer bij het Hof van Beroep te Gent, die werd bijgestaan door Oscar Janssens en Edmond Le Perre. Het Openbaar Ministerie werd waargenomen door Substituut-Procureur-Generaal Van Malleghem. Er werden vierentwintig getuigen opgeroepen waaronder negen voor de overval te Brussel. Als tolk werd Jan Wannyn aangesteld bijgestaan door Michel Moutiatine, een Russisch zanger bij de Gentse opera. Alhoewel Hartenstein aanvankelijk elke verdediging weigerde werd hij op het proces bijgestaan door Jofe en Hirsch, beide advocaten bij het Hof van Beroep te Brussel. Daar hij de overval te Brussel als een pure anarchistische daad beschouwde bleef hij verder alle verdediging weigeren voor deze daad.

Daar men opgemerkt had dat er een aantal voor hun anarchistische sympathieën bekendstaande elementen te Gent waren neergestreken om het Assisenproces van nabij te volgen, werden uitgebreide bewakingsmaatregelen genomen. De Gazette van Gent meldde dat het gerechtshof 's nachts bewaakt

werd door acht nachtwakers, overdag door veertig politieagenten met daar bovenop nog eens 54 rijkswachters die binnen het gebouw de dienst verzekerden.

Nog voor het proces begon overleed apotheker Van Houtte. Hardnekkige geruchten hadden de ronde gedaan dat hij overleden was ten gevolge van de doorstane spanningen en schrik op die fameuze 15de februari en na het ontvangen van een aantal anonieme dreigbrieven. In werkelijkheid overleed Van Houtte aan tuberculose, wat dan ook met klem door de verdedigers werd onderstreept.

Tijdens de debatten bleek nog dat De Mayer uit Brussel, bij wie Hartenstein 3000 fr. afperste, ook de anarchistische beginselen was toegedaan zonder evenwel tot daden over te gaan.

Op 19 juni 1909 werd uiteindelijk Hartenstein schuldig bevonden aan de twee moorden zonder voorbedachtheid, waarbij hij veroordeeld werd tot levenslange dwangarbeid.

Na zijn veroordeling werd hij overgebracht naar de Leuvense gevangenis. Daar in 1926 het Gentse gerechtshof volledig uitbrandde en later ook de Leuvense gevangenis de rode haan op bezoek kreeg, gingen alle archiefstukken terzake verloren zodat nu niet meer kan achterhaald worden wat er verder met Hartenstein gebeurde.

De slachtoffers

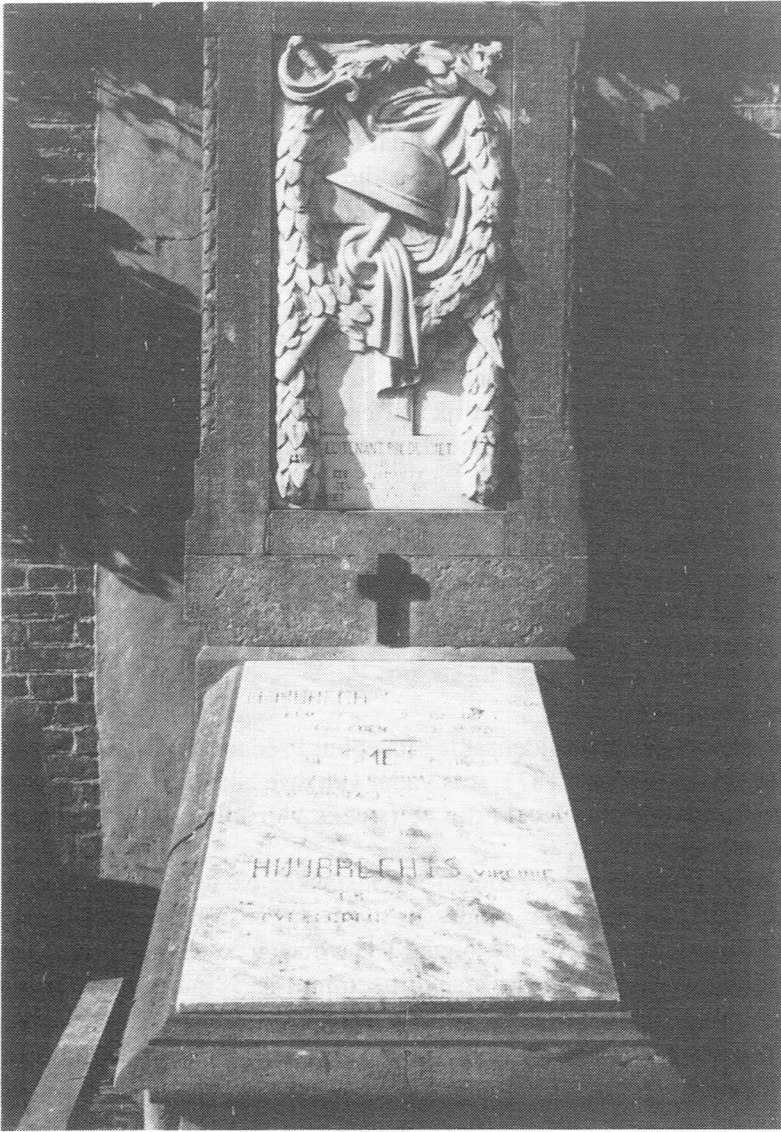
Jozef (volgens de overlijdensakte : Josephus Fredericus) Gyssels was geboren te Nevele op 28 maart 1871, was vader van drie kinderen en gehuwd met een weduwe, Rosalia De Kock, die zelf reeds vier kinderen had. Ze woonden Stuksken 97.

Florentin De Smet was geboren te Oostakker en weduwnaar van Virginia Huybrechts. Hij had vier kinderen, twee jongens en twee meisjes. Op het ogenblik van de feiten was de jongste 9 jaar oud en de oudste 15 jaar. Zoals toen gebruikelijk was woonde hij als politiecommissaris in het commissariaat van de 4de wijk, toen gevestigd op de Koepoortkaai. De begrafenis van de slachtoffers had plaats in de namiddag van de 19de februari en werd bijgewoond door afgevaardigden van politiekorpsen uit alle hoeken van het land, hoogwaardigheidsbekleders van alle rang en stand waaronder de toenmalige minister voor Justitie De Lantsheere en een zeer talrijk publiek. De Stad Gent werd vertegenwoordigd door eerste schepen Siffer die op dat ogenblik Emile Braun verving na diens ontslag ten gevolge van het zogenaamde "soepketel-incident" (7).

Beide slachtoffers werden bijgezet op de Westerbegraafplaats.

Vrij vlug kwam een golf van solidariteit ten voordele van de weduwe en wezen op gang.

Universiteitsstudenten hielden tijdens de Carnavalsdagen een inzameling. Op de 4de wijk werd door J. Van Brabant een "comité ter ondersteuning van de naastbestaanden" opgericht.

Grafkelder van de familie De Smet op de Westerbegraafplaats.

Op het kabinet van de Procureur des Konings werd een ander comité opgericht onder voorzitterschap van senator A. Vercruyssen-Bracq met als ondervoorzitters Procureur des Konings Vanderstraeten en opperdeken Casiers. Het geld zou ingezameld worden door de verschillende gebuurtedekens. Tijdens de eerste vergadering, die plaats had in de commissiezaal in het stadhuis, werd beslist dat de ingezamelde gelden zouden geplaatst worden op de Bank van Gent die aangeboden had dat "zonder lasten te doen" met een intrest van 4% en dat tot de meerderjarigheid van de wezen. Het geld moest dienen om hen

"toe te laten, hetzij zich in den handel te plaatsen, of te benuttigen voor de loopbaan die zij zouden verkozen hebben". Een van de aanwezigen zag die geldinzamelingen niet zo zitten omdat hij meende dat het in de eerste plaats de plicht was van stad en staat om voor de naastbestaanden van de slachtoffers te zorgen. Ondertussen had de commissie reeds een eerste gift van het Rode Kruis ontvangen, zijnde 500 fr. voor de wezen van F. De Smet en 300 fr. voor de weduwe en wezen van J. Gyssels.

Anderzijds stelde het inrichtend comité van de "Fransche Comediën" aan het schepencollege voor een benefietvoorstelling in te richten voor de wezen van agent Gyssels.

Op een bepaald oogenblik moeten al die goedbedoelde acties voor de familie De Smet toch een beetje te veel van het goede geweest zijn want in de Gazette van Gent van 20 februari verscheen volgend bericht :

"De familie van den commissaris De Smet verzoekt ons te melden dat hoe erkentelijk ook voor het belang, in de kinderen De Smet gesteld, er geene spraak is noch zijn mag, van omhalingen en beschermcomiteit en dat zij de vervulling van haren plicht en haar ermede gaande recht, aan anderen niet overlaten kan."

Blijkbaar had de redacteur van de Gazette van Gent de wens van de familie De Smet niet al te goed begrepen want in de editie van 22 november wordt gas teruggenomen : "De jonge heer De Smet, de oudste zoon der kinderen De Smet, zegt thans, dat de familie enkel den wensch had uitgedrukt, geene schooi-partijen in de straten te zien inrichten, ter voordeel van de wezen der slachtoffers maar, dat de familie geenszins het inzamelen van gelden door de gebuurtedekens en de policie, stichten van een fonds of beurs, afkeurt."

Terecht kan men zich afvragen wat stad en staat deden voor de wezen. Op nationaal vlak waren er na de dubbele moord in het parlement stemmen opgegaan om de toekomst van de weduwe en wezen veilig te stellen. Daar-entegen laat een bericht in de Gazette van Gent, dd. 22 februari 1909, een heel ander en minder hoopvol geluid horen : "Het schijnt dat de regeering, om geen "voorgaande" te maken, niet zal tusschenkomen voor de weesen van de slachtoffers."

Uiteindelijk zouden stad en staat, mogelijks onder druk van de publieke opinie, dan toch vrij vlug tot een regeling komen. In haar zitting van 28 juni 1909 besliste de gemeenteraad met eenparigheid van stemmen een jaarlijks pensioen van 1567 fr. toe te kennen aan de vier wezen van Florent De Smet en 517 fr. aan de weduwe van Jozef Gyssels en dit overeenkomstig de bepalingen van de stedelijke pensioenkas. Daarbovenop kregen elk van de vier kinderen De Smet een jaarrente van 500 fr. tot de dag van hun meerderjarigheid en de weduwe Gyssels een jaarrente van 1000 fr. "over te zetten voor een deel op ieder harer kinderen" en tot de ouderdom van 21 jaar ingeval de weduwe zou overlijden vóór de meerderjarigheid van haar kinderen. Deze jaarrente viel voor één derde ten laste van de Stad Gent en voor twee derden ten laste van de staat (8).

Naschrift

De dubbele moord veroorzaakte heel wat beroering, niet alleen onder de Gentse bevolking maar ook tot ver buiten de stadsgrenzen. Dit blijkt onder andere uit het feit dat naar aanleiding van deze gebeurtenis, voor zover ons bekend, niet minder dan vier verschillende prentkaarten werden uitgegeven met daarop de foto's van de slachtoffers en sommige zelfs met de beeltenis van de dader. Weer eens werd te Gent een bladzijde internationale geschiedenis geschreven, zij het een zwarte bladzijde.

Toen jaren later, in januari 1976, Berten De Keyser in de Gentenaar een artikelenreeks wijdde aan de gebeurtenissen in de Langeviolettenstraat werd de redactie van die krant overstelpt met brieven en telefoontjes waar het vooral ging over de vraag waar zich precies het huis bevond waarin de feiten zich voordeden.

Daartegenover stelden wij ons een vraag van een heel andere aard. Hoe verging het de naastbestaanden van de slachtoffers? Een eerste poging om deze op te sporen kondigde zich weinig hoopvol aan. Blijkbaar hadden de meesten reeds lang Gent verlaten. In een ultieme poging hebben we dan maar onze toevlucht gezocht tot een "zoekertje" in een krant. En ja hoor, hier hadden we meer succes. De inkt van de krant waarin onze oproep opgenomen was moet amper droog geweest zijn toen we opgebeld werden. Een stem, waarin we enige terughoudendheid meenden te bespeuren, vroeg ons "waarvoor die informatie dan wel moest dienen". Toen we antwoordden dat deze bestemd was voor een artikel in "Ghendtsche Tydinghen", was het hek onmiddellijk van de dam.

Theo De Smet, want hij was het die ons opbelde, een van onze trouwste lezers, was bovendien nog familie, zij het dan in zijwaartse lijn, van de vermoorde Florent De Smet. Dank zij hem, en we danken hem hiervoor van harte, hebben we deze bijdrage met een aantal gegevens kunnen uitbreiden.

Florent De Smet werd geboren te Oostakker op 26 januari 1860 als negende kind van tien uit het gezin van Jacobus De Smet en Maria Van Acker. Hij huwde met de te Gent op 2 december 1864 geboren piano- en zanglerares Virginia Augusta Anna Huybrechts. Uit dit huwelijk ontsproten vier kinderen nl. : Leopold Virginia (°Gent, 26 maart 1894), Maria Anna Theresia (°Gent, 10 januari 1896), Rene Carolus Jacobus (°Gent, 21 november 1897) en Gilberta Desideria Valentina Augusta (°Gent, 11 juli 1899). Amper 36 jaar oud overleed Virginia Huybrechts op 5 maart 1900.

Na de moordaanslag op hun vader gingen de kinderen De Smet verschillende wegen op.

Leopold werd onder de hoede van zijn grootmoeder langs moeders zijde geplaatst. Deze was woonachtig te Pecq in Henegouwen. Van daaruit werd hij naar de Militaire School te Brussel gestuurd. Toen de eerste Wereldoorlog uitbrak werd hij als piepjonge luitenant ingedeeld bij het 14de Linie Regiment. Net één maand na het uitbreken van de oorlog sneuvelde hij te Dendermonde

Messieurs,

Je soussigné Florent Florent, âgé de 47 ans,
commisnaire adjoint attaché au Bureau central de
police, en qualité de secrétaire de Monsieur le Commis-
saire en Chef, prends la respectueuse liberté de
soliciter de votre haute bienveillance la place
de Commisnaire de police qui deviendra vacante
par la démission de ses fonctions offerte par M^r
Chement, commisnaire de police de la 4e section.

Je suis attaché au Bureau central de-
puis sans interruption la 1re succursale pendant 3 ans,
j'ai été commisnaire adjoint aux 3e et 7e sections.
Je suis entré dans ma 20e année de service j'en ai
jamais fait l'objet d'une plainte ni d'une me-
sure disciplinaire. J'ai suffisamment prouvé
que je possède les aptitudes requises pour les
fonctions que je sollicite et j'ai obtenu, en Décembre
dernier, la 2e candidature pour une pareille
place.

Comme par le passé, si ma demande reçoit
un accueil favorable, je saurais me rendre digne
de la confiance de mes chefs, par ma conduite
et mon dévouement et je négligerais rien pour
prouver ma reconnaissance.

En attendant, Messieurs, je me salue avec
profond respect.

Votre dévoué serviteur

Florent

Handschrift van
Florent De Smet
aan het College
van Burgemees-
ter en Schepenen
waarbij hij zich
kandidaat stelt
voor de functie van
politiecommissa-
ris. 1906. (Stads-
archief Gent,
Modern Archief,
R.6).

op 4 september 1914. Hij werd bijgezet in de familiekerk op de Westerbegraafplaats te Gent.

René werd naar het Atheneum te Brugge gezonden. Daar er aan die instelling geen kostschool verbonden was vond hij een onderkomen bij oud-leraar Ongtsel. Later ging hij inwonen bij Dr. Julius Pee, leraar aan het genoemde atheneum en vader van de latere hoogleraar aan de Gentse Rijksuniversiteit H. Pee. Toen René vernam dat zijn broer Leopold gesneuveld was meldde hij zich aan als oorlogsvrijwilliger en werd ingedeeld bij de 2de Legerdivisie, 6de Liniergiment, 2de compagnie. Hij was op dat ogenblik amper 17 jaar oud! Op 19 december 1916 omstreeks 16.30u. werd hij in de loopgraven aan de IJzer door een kogel in het hoofd getroffen. Een tijd lang vreesde men voor zijn leven tot hij uiteindelijk grotendeels herstelde met uitzondering van sommige ooren oogfuncties.

Maria en Gilberta werden opgenomen in een kostschool te Eeklo alwaar ze het diploma voor onderwijzeres behaalden.

Enkele jaren na het einde van de oorlog weken René, Maria en Gilberta uit naar de Verenigde Staten. Over het "waarom" van deze emigratie hebben enkelen zich vragen gesteld. Was het een vlucht voor het steeds maar terugkerend noodlot? Zeker weten we het niet maar het lijkt ons toch een aannemelijke uitleg.

Maria overleed in California op 24 januari 1954. Gilberta woonde in Massachusetts (California) en René in Chicago (Illinois). Nog één keer bezocht René De Smet zijn geboortestad en zijn familie, naar Theo De Smet zich meent te herinneren moet dat in 1958 geweest zijn naar aanleiding van de Wereldtentoonstelling te Brussel.

Theo De Smet, wiens grootvader de broer was van de vermoorde Florent De Smet, weet nog te vertellen dat zijn vader Oscar, die op 19 februari 1909 huwde, de dag voor de tragische gebeurtenis in de Langeviolettenstraat nog zijn huwelijkscadeau ging afhalen bij zijn oom Florent.

Tot slot moeten we er op wijzen dat we over de naastbestaanden van Jozef Gysels niets meer te weten zijn gekomen. Zelfs zijn graf op de Westerbegraafplaats konden we niet terugvinden. Maar wie weet zijn er lezers die hierover iets meer weten. Reacties zijn uiteraard altijd welkom.

David MAES

NOTEN

1. De gegevens voor deze bijdrage werden vooral geput uit : Gazette van Gent 5/24 februari 1909, 14 juni 1909 en 16/19 juni 1909; en uit De Gentenaar, 2, 6, 7 en 10 januari 1976.
2. Anarchisme : het streven naar de verwerping van alle gezag. Afgeleid van het Grieks 'a, 'an : zonder; 'archê : overheid.

3. Luc Keunings : De grote fasen in de evolutie van de geheime politie in België tijdens de 19de eeuw, in : Gemeentekrediet van België, driemaandelijks tijdschrift, 1989/3, nr. 169, p. 3/31.
4. Wel zouden er aanwijzingen gevonden worden dat het hier mogelijks om zijn broer David Hartenstein ging.
5. Tijdens de gemeenteraadszitting van 14 november 1910 werd aan bijzonder agent Arthur Priem en politieagent Gustaaf Tytgat het Kruis 2de klas voor moed en zelfopoffering toegekend (Gemeentebled Stad Gent, 1910).
6. De namen van die behulpzame omstaanders waren : Jan Laureys, handelsreiziger uit de Veldstraat 53 Gentbrugge; Jozef Tavernier, handelsreiziger uit de Toekomststraat 13 Gent; Guillaume Wilderyckx en Jan Van Thielen, soldaten uit de artilleriekazerne Brusselsepoortstraat.
7. De kinderen uit de officiële scholen genoten in die tijd een gratis dagelijkse soepbedeling. De liberale burgemeester Emile Braun, bijgenaamd Miele Zoetekoek, en zijn schepenen weigerden dat voorrecht ook aan de kinderen van de katholieke scholen toe te kennen. Edward Anseele, alhoewel anti-katholiek, stelde zijn liefde voor het volkskind boven het anticlericaal fanatisme van de liberalen. Anseele weigerde nog verder het spelletje van de liberalen mee te spelen met als gevolg dat de socialisten en de katholieken de stadsbegroting verwierpen. Het homogeen liberaal schepencollege nam op 6 januari 1909 ontslag en werd vervangen door een coalitie van socialisten en katholieken. Ook Emile Braun nam ontslag en ging enkele weken met "vacantie". Zijn ontslag werd geweigerd waarop ook hij weigerde aan het hoofd te staan van de socialistisch-katholieke coalitie. Pas op 28 juni 1911 nam hij terug plaats in de burgemeestersstoel.
8. Gemeentebled Stad Gent, 1909, p. 863/864.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 305

Op 1 oktober 1903 stelde Armand Heins in de rubriek "Burgerlijke bouwwerken - Museum voor Stenen Voorwerpen nr. 68 - XVIIe eeuw (1662)" in het Frans een fiche op over de

Deuromlijsting van het oud Weeshuis voor Jongens

Deze binnenpoort in Balegemse steen bevond zich op de eerste verdieping van het nu gesloopte gebouw dat gelegen was op het Bisdomplein en achtereenvolgens dienst deed als jongensweeshuis en als muziekconservatorium.

Ze dateerde van 1662 zoals het chronogram op een bas-reliëf dat er van afkomstig is en dat ook bewaard wordt in het Museum voor Stenen Voorwerpen, aanduidt.

Op deze plaats bevindt zich nu het nieuw agentschap van de Nationale Bank.